

Redaguje kolegium

MONIKA ADAMCZYK-GARBOWSKA
LECHOSŁAW LAMEŃSKI
WALDEMAR MICHAŁSKI (sekretarz redakcji)
TADEUSZ SZKOŁUT
BOGUSŁAW WRÓBLEWSKI (redaktor naczelny)
ANETA WYSOCKA
BOHDAN ZADURA

Korekta
Janina Hunek

Sekretariat
Anna Ruman

Konsultacja techniczna
Janusz Solecki

Stale współpracują:

Bogusław Biela (Francja) Marek Danielkiewicz, Kate Delaney (USA),
Ewa Dumaj, Józef Fert, Ludwik Gawroński, Michał Głowiński,
Magdalena Jankowska, Alina Kochańczyk, István Kovács (Węgry),
Marek Kusiba (Kanada), Jerzy Kutnik, Jacek Łukasiewicz, Wojciech Młynarski,
Danuta Mostwin (USA), Magda Opoka, Dominik Opolski, Wacław Oszejca,
Krzysztof Paczuski, Mykola Riabczyk (Ukraina), Irena Sławińska,
Andrzej Sosnowski, Sergiusz Sterna-Wachowiak, Jerzy Święch

Czasopismo wydawane przy wsparciu ekonomicznym

Ministerstwa Kultury

oraz

Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie

Numer 4/2003 zrealizowano przy pomocy finansowej

Kancelarii Senatu RP

PL ISSN 0208-6220

NR INDEKSU 352071

a rok XXIV
nr 4 (94)
2003

akcent

literatura i sztuka

kwartalnik

Nie tylko analitycznie...

Monika Adamczyk-Garbowska: *Sztuka przekładu*; Paweł Nowak: *Kulturowe oblicza słowa*; Jerzy Święch: *Szkic do portretu Wacława Iwaniuka*; Tadeusz Szkolut: *Spoleczeństwo otwarte czy wspólnota?* / 172

DWUGŁOSY

Jacek Bierut, Paweł Mackiewicz: o „Taxi” Andrzeja Sosnowskiego / 186

PLASTYKA

Lechosław Lameński: *Jerzy Duda-Grac* – artysta osobny / 191

MUZYKA

Ludwik Gawroński: *Wacław Grudziński* – skrzypek wirtuoz / 201

TEATR

Grzegorz Kondrasiuk: *O nowym Festiwalu Teatrów Niszowych „Theatrograf”* / 205

NOTY

Zdzisław T. Łączkowski: *Czy odmienny świat?* / 208

Maria Makarska: *Nowe odczytania Żeromskiego* / 209

Grzegorz Jacek Pelica: *Bibliografia chrześcijaństwa wschodniego* / 211

Anna Rzepa Wertmann: *Okruchy wspomnień, lśnienia brzmień...* / 214

ANDRIJ BONDAR

Święty Mikołaj nr 628

dał mi najgorsze miejsce
tę upragnioną boczną dolną kuszatkę w ostatnim przedziale
przy kiblu
co zapowiadało przynajmniej niebanalną podróż
„miejsce wskazuje konduktor” – i nic na to nie poradzisz

(ojczyzny się nie wybiera syn nie odpowiada za ojca
miejsce wskazuje konduktor –
trzy niewzruszone prawdy które każdy tutaj rozumie)

dał mi brudną pościel ale nie dał herbaty ani koldry
po co w wagonie kuszatkowym koldra?
tym którzy tu zawsze jadą koldra zazwyczaj jest niepotrzebna
tak samo jak i herbata
herbatę podają w sypialnym
kawa – dla burżujów z sypialnego pierwszej klasy

zamykał toaletę dziesięć minut przed
każdą stacją
a zamykając wyśpiewywał „czerwoną rutę”
i to słyszałem dobrze bo byłem blisko niego

nie miał brody choć idealnie by do niego pasowała
do jego wyblakłej błękitnej koszuli z jakąś
zupełnie niezrozumiałą symboliką –
ekstacycznie splecione młotki? klucze francuskie?
dwa młotki w wiecznym oczekiwaniu na sierp?

mógł być generałem wojsk kolejowych
bo rozkazującym tonem poprosił by go nie budzić
między Chmielnickim a Koziatynem
„ja też człowiek
też mi należy się pospać” –
powiedział ten syn bukowińskiego kraju
i kto odważyłby się go zbudzić
między Chmielnickim a Koziatynem?

czuł się na sto procent panem sytuacji
mistrzowsko manipulował losami 54 pasażerów

pomyślałem że może byloby nieźle
gdyby prezydentem Ukrainy był kolejarz
gwarantowałby przynajmniej przemieszczenia
z punktu A do punktu B

bodaj 15 godzin być przy władzy
bodaj 15 godzin być liderem niestabilnej grupy społecznej
przekupek pracowników w delegacji studentów
Cyganów Huculów Rumunów
(których nie wiadomo czemu dotąd nazywają Moldawianami)
ciężarnych dziewcząt i wiecznie podróżujących starszerek
w kwiecistych chustach (dokąd one nieustannie jeżdżą
kto na nie czeka? dla kogo te prezenty
w kraciastych chińskich torbach?)

zbudził nas wszystkich 40 minut przed strefą sanitarną
aby 54 przedstawiciele niestabilnej grupy społecznej
mogło naprędce spełnić swe elementarne ludzkie potrzeby
czyli przed wjazdem do Kijowa
żeby każdemu przypadła na to prawie 40 sekund
mógłby ubrać się w uniform sanitariusza
i mierzyć przed toaletą osobisty czas każdego pasażera
coż to nie przydarza się przed Bożym Narodzeniem!

dla mnie wynalazł specjalny klucz

„chłopcze! – powiedział półszeptem – chłopcze, wstawaj,
święty Mikołaj już włożył pod twoją poduszkę prezenty”

tak sobie zażartował
nawet nie spodziewając się że te słowa
zapamiętam na całe życie

Psalm na cześć braterstwa

bracia Cohenowie – Ethan i Joel – nauczyli mnie
nie bać się krwi
bracia Tutunikowie – Hryhir i Hryhorij –
niczego mnie nie nauczyli
bracia Marx wywarli wpływ na całe hollywoodzkie kino
bracia Letowie bardziej przypominają ojca i syna
braciom Kliczkom życie układa się jak najlepiej
braci Branko posądzono o związki z mafią
braci Schumacherów dalej przedstawiają jako „Ferrari”
nawiasem mówiąc czy bracia Starostinowie jeszcze żyją?
bracia Baggio zupełnie nie wyglądają na braci
bracia Inzaghi być może nienawidzą jeden drugiego
jak i bracia Czarnowolowie

braci Surkisów lepiej nie znać
bracia Sawlochowie chyba siedzą
bracia Miedwiedczukowie mam nadzieję będą siedzieć
braci Chacziłajewych i braci Barajewych wszystkich wkrótce wystrzelają
z braćmi Prochaškami dawno się nie widziałem
braci Łuczuków nigdy nie widziałem razem
braci Kapranowych chronicznie nie rozróżniam
Wasyl i Wadym Skuratiwscy – nie są braćmi
Iwan i Jewhen Marczukowie – nie są braćmi
„Bracia Hadiukiny” – też nie są
„biali bracia” znów śpiewają hymny w przejściach metra
bracia Warner nakręcili drugiego Harry’ego Pottera
bracia Wajnerowie zdaje się wyemigrowali albo umarli
bracia Strugaccy wpłynęli na kilka pokoleń
ale mnie jakoś ominęli bo
bardziej interesowali mnie bracia Gouncourt
bracia Eliotowie – Thomas Stearns i George
bracia Holmesowie Sherlock i Microft
„Bracia Karamazow” i „Józef i jego bracia”
a moje dzieciństwo – to w zasadzie wyłącznie bracia Grimm

z braci Jacksonów na ludzi wyszedł tylko Michael
z braci Noblów – tylko Alfred
z braci Ulianowych – tylko Włodzimierz
z braci Bushów – tylko George
z braci Zerowych – tylko Mykoła
ale Michajle bardziej się poszczęściło
braciom Lumière poszczęściło się obu

oprócz tych już wymienionych są też
bracia jednej krwi od jednej matki mleczni przyrodni duchowni
młodszy średni starszy
bracia bliźniacy bracia-dwojaczki syjamscy bracia
cioteczni stryjeczni leśni gedeonowi
„Bracia Tiutczewowie” – sprzedają produktów paczkowanych
są pobratymcy braciszki bratanki bratki brachy braty łaty
bracia w nieszczęściu i bracia po mieczu

trio jak rodzeni bracia brat samego diabła
ni swat ni brat na brata brat a gdzie ty bracie
bratobójcy bratolubcy bratosprzedawcy
bracia w Chrystusie bracia-muzulmanie bracia-słowianie bracia-piloci
bracia-akrobaci bracia Gawz
bywają bracia bardziej wyglądający na kochanków
bywają bracia całkiem do siebie niepodobni

gdybym w ogóle nie miał brata
kto by mi wówczas odkrył na czym polega różnica
między kobiecymi i męskimi narządami płciowymi?
komu bym powierzył tajemnicę swej pierwszej miłości?
kto by mnie nauczył jak osiągać prostą męską satysfakcję?

kto by mi wyjaśnił różnicę między rzutem kamym i wolnym?

ktoś koniecznie musi być obok
jeśli nie masz brata daj ci Boże siostrę

z siostrami nawet ciekawiej

List do K.

pamiętasz że pod koniec lat dziewięćdziesiątych
kilka razy jeździliśmy na wakacje do Bułgarii?
pamiętasz tanie wino i gin miejscowej produkcji
tani najtańszy na świecie gin?

jak nam tam wszystko było po guciu
jakie tam wszystko było wspaniale
midi z czosnkiem musaka czuszki tarator winogrona brzoskwinie
smażona caca

ogromny talerz smażonej cacy!

pamiętasz te plaże gorącego piasku
usiane żółto-białymi niedopalkami strzykawkami ciałami
i czarne morze z meduzami kutrami plamami ropy topielcami?

i wysuszonego starego Cygana który grał na *gadulce*
bardzo dziwny instrument – coś między wiolonczelą skrzypcami i lukiem?

stary niemyty Cygan (uprzedzam że jego *niemytość* nie odnosi się
do wszystkich Cyganów – to była tylko jego *niemytość*)
ubrany w stary nie wiadomo kiedy kupiony garnitur i *białą* koszulę
prowadził na łańcuchu brunatnego niedźwiedzia

wtedy wydawało się że ten niedźwiedź jest po kilku zawałach
sierść wypłowiwała na słońcu oczy pod mętną powłoką starte pazury

pełne i ostateczne upokorzenie

ślina kapala na piasek
i zmieniała się w drogocenne perły

to było widowisko nie dla nerwowych
jeden tylko stary niemyty Cygan dostrzegal
w tym wszystkim jakąś atrakcję
nawet dzieciom było ciężko patrzeć na tego niedźwiedzia
one wyblagiwały u rodziców jabłka rachatlukum i fistaszki
i podkarmiały tego weterana Wielkiego Cygańskiego Imperium Rozrywki
wtedy ci powiedziałem

bardzo dobrze pamiętam to swoje zdanie
wtedy ci powiedziałem:

„a my jeszcze narzekamy na zoo – te nieszczęsne stworzenia tam
przynajmniej karmią”
a ty powiedziałaś:
„Boże jaki nieszczęsny *miszka*”
tak właśnie powiedziałaś *miszka*

potem wróciliśmy do domu i
i długo wspominaliśmy te gorące wakacje
pamiętasz schodziła mi skóra od słońca
wiesz że nie mogę być za długo na słońcu

a kilka dni temu znów wrócił do mnie ten stary niemyty Cygan i
rudy nieszczęsny niedźwiedź na łańcuchu

może nie warto ci o tym opowiadać
ale przez te lata tyle wzajemnie opowiedzieliśmy sobie głupot
że nie mogę się powstrzymać

no więc słuchaj:

gdzieś przed rokiem jakaś niemiecka organizacja opieki nad zwierzętami
(wiesz, że ci Niemcy do wszystkiego mają jakąś organizację)
postanowiła pomóc nieszczęsnym cygańskim niedźwiedziom i
przeznaczyła wielki grant na ich rehabilitację
pieniądze trafiły na konto jakiejś bułgarskiej organizacji
i Bułgarzy długo nie myśląc wypłacili te pieniądze Cyganom

i wiesz co zrobili Cyganie?
wiesz co zrobili ci pieprzeni Cyganie?

KUPIŁI SOBIE NOWE NIEDŹWIEDZIE A STARE WYGNALI DO LASU

i teraz mi powiedz:

JAK PO TYM ŻYĆ DALEJ???

Ciekawy film.

dla S.Ż. z miłością

mój tato obejrzał swój pierwszy film pornograficzny
kiedy szedł mu 61 rok życia
to właściwie nie był film pornograficzny w zwyczajnym rozumieniu
tego słowa
kiedy widać wszystkie narządy płciowe
kiedy z mężczyzn tryska prawdziwe nasienie
kiedy kobiety namiętnie lykają to nasienie

to było soft porno Tinto Brasa
chyba „La Monella”

taki sobie obraz – nawet Freda nie pomarszczysz

ale rzecz zupełnie nie w filmie
a w niemal dziecięcym zadowoleniu mojego starego
który dopiero w 61 roku życia
zobaczył coś o czym tylko słyszał
o czym być może marzył ale nigdy nie poznał

choć zaż z drugiej strony co może zdziwić człowieka w wieku 61 lat?

„wychodzę coś załatwić chcesz obejrzeć ciekawy film?” – zapytałem
a już mogłem się nie obawiać
już mogłem spokojnie rozmawiać z nim na te tematy
między nami nie było tabu
i powiedziałem to nie jak własnemu ojcu
a jak dobremu kumpłowi od którego mogłem oczekiwać podobnej
otwartości
„dawaj” – zgodził się na eksperyment

bardzo dobrze że tato dożywszy swoich lat
nie czuje różnicy między „soft” i „hardcore”
a więc i nie wie jak wyglądają te pedofilskie obrazki w internecie
z małymi dziewczynkami-pierwzoklasistkami
nawet nie jest w stanie sobie wyobrazić że istnieją strony web
gdzie muskularni mężczyźni walą jeden drugiego od tyłu
gdzie matka robi minetę własnemu synowi
gdzie dziadek defloruje rodzoną wnuczkę
gdzie „golden rain” i „anal” i „scum” i „gangbang” i „mature” i „pregnant”
i „lolitas” i „asian lolitas” i „blow-job” i „brother and sister” i „amateurs”
i cała kupa innych dziwactw
gdzie o wiele mniej normalnego zdrowego seksu
kiedy „on” na „niej” i wszystko jasne i niczego nie widać
ale wszystkiego można się domyślić

czasami zdaje mi się że całe to totalne porno
musi wejść w jakiś wewnętrzny kryzys
no dobrze
jeszcze dziesięć lat i oni zdołają wymyślić coś nowego
nowe zboczenia nowe pozycje nowe kazirodcze perypetie
oni zdołają dołączyć nowe środki pomagające
na przykład „sandy i jenny robią laskę rurze wydechowej nowego
citroena”
albo „czwórka pięcioklasistek pod gołym niebem posuwa dyrektora
szkoły wskaźnikiem do map”
albo „dwaj dominikanie kończą od jednego spojrzenia na plamistego
dalmatyńczyka”
nie nie mówię o upadku moralności
kim jestem żeby mówić o upadku moralności
nie jestem wieloletnim więźniem politycznym i nie mieszkam we Lwowie

samemu ledwie wystarczyło mi sił żeby pokazać swojemu ojcu
dość przyzwoity film o zwyczajnej włoskiej dziewczynie z wielkimi
ustami
w poszukiwaniu odpowiedniego narzeczonego

mam nadzieję że nie dożyję czasów kiedy zaczną
wszystko to filmować od środka

wątpię czy wtedy porozumiałbym się ze swoim ojcem

Pokazać klasę

od kilku już lat prześladuje mnie uporczywy sen
przypuszczam że ten kto montuje ludzkie sny
chce mi przekazać coś bardzo ważnego
dać jakiś znak
a może przed czymś przestrzec ale
najpewniej
to po prostu jakiś mój nieświadomiony strach
jeden z moich licznych nieświadomych strachów

choć niczego strasznego w tym śnie tak naprawdę nie ma

a sen jest taki:

umiera mi ktoś bliski
(nigdy nie mogę zapamiętać kto dokładnie
ale to na pewno nie ma znaczenia)
i trzeba go wieźć w trumnie na cmentarz
a cmentarz jest całkiem niedaleko od mojego domu
(w prawdziwym życiu ten cmentarz jest kilkaset
metrów od domu)
i dlatego postanawiam zaoszczędzić na autobusie pogrzebowym
wybierając najwygodniejszy sposób przemieszczania się – trolejbus
nisiemy nie wiem czemu trumnę we dwóch jest ciężka
z ciosanych dębowych desek

wnosimy otwartą trumnę do trolejbusu
gdzie jest wielu pasażerów którzy się nie dziwią
we śnie ja się dziwię czemu oni się nie dziwią naszej trumnie
czemu nie sarkają a usiłują pomóc
nawet pomagają trzymać trumnę
żeby nic z niej nie wypadło
żeby nic nie wypadło z niej
nawet konduktor w zielonym waciaku
nie nalega żeby kupić bilet
choć jesteśmy z bagażem to tylko jeden przystanek
tylko jeden przystanek

a jakaś babcia z bezzębnymi ustami
dobrodusznie uśmiecha się i krzyczy
„No chłopcy pokażcie nam klasę
pokażcie klasę”

często oglądam ten sen
pamiętam te dobre ludzkie twarze
to wzruszające ludzkie współczucie
którego tak brakuje w realnym życiu
gdzie tak mało dobra i zrozumienia
gdzie nikt nawet nie próbuje
nikogo zrozumieć
nie mówiąc już o tym żeby
poprosił kogoś żeby pokazał klasę pokazał klasę

w prawdziwym życiu nigdy nie jeździłem poza mój przystanek

trolejbus 23 kursuje od lukianowskiego bazaru do
czynnego cmentarza berkowce
mijając nieczynny wojskowy lukianowski cmentarz
mijając wielki naprawdę nie istniejący cmentarz babi jar
najżyźniejszy w świecie cmentarz babi jar!

sytuacja naprawdę wyjątkowa
ten trolejbus numer 23 który
kursuje przez trzy cmentarze
można by było zgłosić
do księgi rekordów guinnessa formułując ten
wątpliwy rekord jakoś tak:
„pierwsza w świecie linia trolejbusowa
która obejmuje trzy cmentarze” albo
jakoś inaczej jeszcze głupiej
jak oni lubią

czasami wydaje mi się że ci ludzie w trolejbusie
naprawdę
nie są ludźmi w zwyczajnym rozumieniu tego słowa
czasami mi się zdaje że to dobre trolejbusowe anioły
które towarzyszą nam podczas naszych krótkich
jednoprzystankowych przemieszczeń
kiedy można nie kupować biletu
kiedy można spokojnie przejechać kilkaset metrów

wysiąść na wymarzonej przystanku
i pokazać klasę pokazać klasę

przełożył *Bohdan Zadura*

ANDRIJ BONDAR – poeta, tłumacz i publicysta. Urodził się 14 sierpnia 1974 r. w Kamicieńcu Podolskim. Ukończył studia filologiczne w Akademii Kijowsko-Mohylańskiej. Debiutował wierszami w czasopiśmie „Suczarniś”, pierwszy zbiór wierszy *Wiosenna herezja* opublikował w 1998 roku, drugi – *Prawda i miód* – w 2001. Laureat pierwszej nagrody w konkursie wydawnictwa „Smoloskyp” (1997). Autor wielu artykułów i esejów publikowanych w prasie ukraińskiej. Redaktor naczelny pisma Asocjacji Pisarzy Ukraińskich „Literatura Plus” (1998-2000), redaktor i felietonista strony literackiej w tygodniku „Zwierciadło Tygodnia”. W 2002 roku w kijowskim wydawnictwie „Osnowy” ukazała się powieść Witolda Gombrowicza *Ferdynurke* w jego przekładzie. Uczestnik licznych imprez literackich na Ukrainie i za granicą. Brał udział w paneuropejskim projekcie Literatur-express Europa 2000. Stypendysta Ministra Kultury i Sztuki RP (2003).

(B. Z.)

Jerzy Duda-Grac. *Wież Labunie – Odlot R.I.P.*, olej, 61 x 80 cm.
Fot. Wiesław Lipiec

